

Тема 7. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів

План лекції

1. Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові.

2. Реалізація курикулуму в навчальному процесі.

Тезаурус: курикулум, інклюзія, освітній процес, навчальний план.

Рекомендована література: 1, 2, 5, 6, 10, 14, 22.

Зміст лекції.

1. Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові.

Визначення й обґрунтування курикулуму в інклюзії на підставі існуючих Державних стандартів та нормативно-правових документів, які забезпечують навчальний процес в освітньому закладі.

На нинішньому етапі становлення інклюзивної освіти залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку базується на існуючій нормативно-правовій базі, яка наповнює освітній компонент. До неї відносимо:

Навчальний план – державний документ, яким встановлюються структура навчального року, навчальні предмети, порядок їх вивчення за роками навчання та відповідний бюджет часу. Типові навчальні плани, що використовуються в системі спеціальної освіти, враховують особливості психофізичного розвитку дітей і мови навчання, а також містять інваріантну складову (зокрема й корекційно-розвивальні заняття), сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчаються учні з вадами психофізичного розвитку, незалежно від їх підпорядкування, типів і форм власності, та варіативну, де передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріативної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття.

На основі типових навчальних планів навчальні заклади щорічно складають робочі навчальні плани, конкретизуючи варіативну складову з урахуванням особливостей порушень розвитку й індивідуальних освітніх

потреб здобувачів освіти. Робочі навчальні плани затверджуються відповідним органом управління освітою.

У навчальному плані представлені освітні галузі та предмети, через які вони реалізуються. Для створення оптимальних умов оволодіння навчальним матеріалом з здобувачами освіти, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, проводять індивідуальні й групові корекційні заняття, зокрема, логопедичні, з лікувальної фізкультури тощо.

Навчальні програми містять точно визначений обсяг і характер навчального матеріалу, які відповідають пізнавальним можливостям дітей з особливостями психофізичного розвитку. Навчальні програми з усіх предметів передбачають розв'язання не лише загальноосвітніх, а й корекційних завдань.

Підручник – це основна навчальна книга для здобувачів освіти. Зміст підручника, його структура й оформлення мають відповідати програмі предмета; йому притаманні: тісний зв'язок теорії з практикою; доступність, логічність, переконливість і обгрунтованість викладу; структурна простота змісту; чіткість розташування матеріалу, виділення кольором основних понять, правил, висновків; невеликий обсяг статей (параграфів, оповідань); мінімальна кількість нових понять, термінів, правил, висновків у одній статті; максимальна простота і емоційна забарвленість словесного матеріалу; супровід текстів наочністю, прикладами, проте без перенасичення; відсутність абстрактних, мультиплікаційних зображень; наявність великої кількості матеріалу для повторення та закріплення вивченого; наявність додаткового матеріалу для індивідуальної та диференційованої роботи; відповідність шрифту віковим особливостям дітей; привабливе зовнішнє оформлення, тверда обкладинка.

Як зазначає Тім Лорман у своїй праці «Сім стовпів інклюзії», шкільна навчальна програма в багатьох західних країнах значно ускладнює освітянам реалізацію їхніх спроб використовувати інклюзивний підхід в освіті. У шкільних округах, зокрема, Канади нині існує тенденція використовувати навчальну програму, яка є лінійною, позбавленою гнучкості, вилученою з контексту, занадто конкретною, централізованою, вона не враховує потреби

груп меншин. Така наказова навчальна програма призвела до значного поширення викладання, орієнтованого на учителя, коли педагогам доводиться долати значні труднощі в спробах досягти результативності, якої від них вимагають. Ця проблема стосується повною мірою і нашої освітньої галузі.

Для інклюзії корисні методи навчання, більш орієнтованих на дитину, або навіть такі, що концентрують увагу на взаємовідносинах і навчанні в невеликих групах. Це явище відоме як «навчання, позбавлене конкретного центру уваги», спонукає до реформування навчальної програми, яка була б достатньо широкою для того, аби задовольняти потреби здобувачів освіти, котрі мають значний спектр порушень.

Враховуючи сучасні дослідження й твердження практиків, суспільство прийшло до визнання та ствердження права осіб з особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті та намагається усвідомити – необхідність створення умов для реалізації цього права.

Навчальний процес в інклюзивному навчальному закладі здійснюється диференційовано за програмами, посильними для дітей, і за умов кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги. Тому, крім учителя в навчальному процесі активну участь бере асистент вчителя, котрий володіє корекційно-компенсаторними технологіями. Він здійснює превентивне й корекційне сприяння психологічних і корекційних послуг.

До особливостей формування пізнавальних процесів кожного здобувача освіти, який потребує індивідуального навчального плану, адаптуються (процес навчання, тобто визначаються форми, методи, технічне й методичне забезпечення навчального процесу, а також забезпечуються зміни фізичного середовища) та модифікуються (тобто вносяться зміни до понятійної сутності навчального матеріалу, його змісту, форм та методів навчання) стандартні навчальні плани, програми, методичні рекомендації, конспекти уроків, створюються індивідуальні навчальні плани, які є основою курикулуму для

навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Термін «курикулум» походить від латинського слова curriculum, що дослівно означає – програми для розвитку дітей. Термін вживається у галузі освіти.

Парадигма модифікації стандартного навчального плану ґрунтується на кількох уявленнях:

- діти з інвалідністю мають нижчий рівень навчованості;
- мають проблеми з виконанням контрольних завдань;
- потребують більше повторень і практики для закріплення знань.

Т. Лорман наголошує, що важливо не розглядати модифікацію та адаптацію навчальної програми лише як зміну рівня навичок, необхідного для опанування матеріалу. Звичайно, модифікація може означати саме це, однак, зміну рівня навичок, необхідного для засвоєння матеріалу, слід розглядати як останній засіб.

Його можна застосувати після того, як повною мірою були розглянуті можливості іншої адаптації (такої, як використання техніки, додаткових людських або інших ресурсів). Стосовно окремих дітей (наприклад, тих, хто має лише порушення зору чи аналогічні порушення) модифікація рівня навичок, необхідних для засвоєння матеріалу, була б зовсім недоречною.

На підставі існуючих нормативно-правових документів, перелічених вище, та курикуламу, навчальна команда навчального закладу розробляє індивідуальні заходи до освітніх потреб здобувача освіти. Таким чином виникає ряд шкільної документації, яка дозволяє врахувати особливості психофізичного розвитку дитини та коригувати їх в процесі навчання. До такої документації, крім корекційно-розвивальних планів, які розробляє фахівець (корекційний педагог, логопед, вчитель-реабілітолог, фізіотерапевт та ін.) відносимо також портфоліо, «Case study» та індивідуальні навчальні програми (розробляються та формуються членами навчальної команди, особлива роль відводиться – вчителю), опис яких наводимо нижче.

Портфоліо – це одна з форм збору інформації про здобувача освіти та його

розвиток, яка передбачає: зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє, на його сильні сторони, тобто, що він знає і чого навчився чи може навчитися; інтеграцію кількісних і якісних оцінок; домінування самооцінювання над зовнішнім оцінюванням.

Також портфоліо має переваги, оскільки: характеризує якість навчання різнобічно і багатовимірно; розкриває індивідуальні можливості дитини; демонструє динаміку досягнень здобувача освіти за певний проміжок часу; допомагає визначити ефективність та відповідність індивідуальної навчальної програми можливостям дитини, коригувати її; стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості здобувача освіти; здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, вчителем.

Містить портфоліо інформацію про здобувача освіти та його роботи: зошити, малюнки та інші види праці. Переважно має вигляд папки з файлами.

«Case study» – це приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл. Подається як описова інформація про здобувача освіти, його попередній досвід, програми за якими навчався, допомога, що надається в закладі загальної середньої освіти, характеризується робота фахівців: форми роботи, технології та реакція здобувача освіти на таке втручання. Також подається інформація про перспективу подальшого навчання чи професійної спрямованості здобувача освіти. Може доповнювати портфоліо.

Відомий канадський вчений Клоу стверджує «...що лише через більш глибоке розуміння навчальної програми ми можемо сподіватися прорватися до розуміння індивідуальних проблем». Така точка зору привела до ідеї про універсальну модель навчальної програми, яка, згідно з Бламіресом (Blamires) (1999), функціонує на основі трьох принципів: надавати численні варіанти представлення змісту; надавати численні варіанти для вираження та контролю; надавати численні варіанти для залучення і мотивації.

2. Реалізація курикулуму в навчальному процесі.

Наразі вчителів заохочують (чи від них вимагають) неформально

модифікувати навчальну програму або робити це формально за допомогою Індивідуального навчального плану (див. Alberta Learning, 2004).

Індивідуальний навчальний план – один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими потребами, формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину й послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців, об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожен фахівець. Батьки – активні учасники складання індивідуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за – інших. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється реалізується для кожного здобувача освіти з особливими освітніми потребами.

У інклюзивному закладі рішення стосовно форм, методів, засобів роботи з дитиною ухвалюється колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результат. Також необхідно пам'ятати, що:

- батьки – рівноправні членами команди;
- всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими;
- знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

Загальновідомо, що ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців (педагога, соціального працівника, спеціального педагога, медичного працівника, психолога, помічника вчителя, реабілітолога, логопеда, батьків), які входять до складу навчальної команди. Фаховий супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, мінімізацію впливу фізичних та психічних обмежень дитини з особливими потребами у процесі здобуття освіти.

Тому однією з нагальних проблем інклюзивної освіти, яка потребує вирішення на даному етапі, є кадрове забезпечення інклюзивних навчальних закладів. До штатного розпису їх додатково мають вводитися такі посади, як педагог-дефектолог, реабілітолог, логопед, асистент педагога (вихователя) інтегрованого класу (групи).

Важливо усвідомлювати, що педагоги не в змозі охопити всього, вони не можуть знати відповідей на всі запитання стосовно дитини, однак, вони мають знати, де або з чією допомогою можна знайти ці відповіді.

Спеціалісти з проблем розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку можуть багато в чому допомогти педагогам. Логопеди, фізіотерапевти, психологи, невропатологи, фахівці з фізкультури, працетерапії, терапії поведінки, дієтотерапії, соціальні працівники – всі вони можуть закласти свої цеглинки в підвалини успішного інклюзивного класу.

Склад команди залежить від особистості дитини та її психолого-педагогічних особливостей. Члени команди спільно оцінюють стан розвитку кожної дитини, розробляють перспективні та короткочасні індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізують їх разом з дитиною, вирішують питання залучення команди фахівців, планують додаткові послуги, аналізують результати спільної діяльності, оцінюють її, а також різнобічно підвищують свою кваліфікацію. Безумовно, ключовою фігурою команди є вчитель.

Крім конкретної команди, у закладі загальної середньої освіти створюються своєрідна мережа підтримки; це – всі, хто працює з дітьми школи, в тому числі водії, кухарі, секретарі та адміністратори. Усі вони інформуються, яким чином можуть допомогти дитині з порушеннями розвитку. Необхідно ділитися знаннями, повноваженнями, приміщеннями. Максимально ефективне використання місцевих ресурсів дає змогу зменшити потребу в сторонній допомозі.

Робота в інклюзивних закладах загальної середньої освіти завдяки цілеспрямованій роботі всіх фахівців здійснюється у таких напрямках:

- соматична комплексна робота;
- неврологічна комплексна робота;
- психологічна комплексна робота;
- логопедична комплексна робота;
- педагогічна комплексна робота;
- нейрофізіологічна комплексна робота;
- організована батьківська комплексна робота.

Робота фахівців у таких закладах загальної середньої освіти розрахована на постійну допомогу й підпорядкована гнучкості навчальних програм, які задовольняють потреби дітей із різними можливостями та здібностями. Діти з особливими потребами одержують необхідну додаткову підтримку в контексті виконання загальноприйнятої навчальної програми, а не користуються спеціально розробленими. Підтримка здійснюється на постійній основі, починаючи з мінімальної допомоги, яка надається помічником вчителя, котрий присутній під час освітнього процесу.

Професійні вміння фахівців інклюзивних шкіл передбачають:

- належне оцінювання особливих потреб і можливостей дітей;
- адаптацію та модифікацію змісту навчальних планів і програм;
- використання допоміжних навчальних технологій, зокрема диференційованих методик навчання;
- планування та реалізація спільної діяльності різнопрофільних фахівців і батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я;
- використання індексу інклюзії (внутрішньошкільного моніторингу).

Дедалі більше визнання набуває тенденція залучення до педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі в якості рольової моделі осіб з фізичними вадами, оскільки вони можуть слугувати прикладом успішної особистісної та професійної реабілітації.

Робота всіх фахівців навчального закладу спрямовується на досягнення головної мети – підготовка дитини до самостійного життя. При цьому значну увагу сконцентровують на тому, щоб допомога і підтримка у процесі навчання

не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки.

При плануванні навчально-виховного процесу кожен із фахівців навчальної команди основну увагу спрямовує на втілення таких фундаментальних позицій:

Необхідність запровадження інноваційних педагогічних підходів і методів, в тому числі – при оцінюванні навчальних досягнень означеної категорії дітей.

Щоб забезпечити загальний успіх справи, слід з повагою ставитися до всіх і вдумливо та наполегливо працювати на користь дитини.

Наприклад, для складання навчальної програми учню з порушеннями пізнавального розвитку (затримка психічного розвитку, розумова відсталість) необхідно визначити рівень сформованості навчально-пізнавальних мотивів, знати особливості перебігу психічних процесів та шляхи їх формування. Відповідно для роботи потрібно отримати консультацію в олігофренопедагога (корекційного психопедагога), який допоможе розкрити технології роботи з дітьми із даною нозологією порушення. Тобто вчитель повинен усвідомити, що навчання дитини відбуватиметься в ігровій формі; застосовуватиметься велика кількість повторень, прямі покази виконання завдань; малюнкові, словесні інструкції виконання діяльності та ін. Асистент учителя в освітньому процесі значну увагу приділятиме формуванню навичок самообслуговування в шкільному просторі. Фахівець зі спеціальної освіти проводитиме додаткові індивідуальні види роботи на формування, закріплення, повторення та ін. Батьки, які є активними учасниками навчального процесу, також мають долучатися до формування у дитини максимальної самостійності вдома та сприяти розвитку навчальних здібностей: позашкільні гуртки, виконання домашніх завдань, додаткові цікаві види занять.

Такі ж особливості побудови корекційних планів та навчальних програм існують для здобувачів освіти з іншими порушеннями розвитку. Основне у роботі вчителя та асистента – зрозуміти потреби здобувача освіти та усвідомити

необхідність адаптації та модифікації навчального матеріалу, що покращить успішність навчання не лише дитині з особливостями психофізичного розвитку, а й іншим здобувачам освіти класу.

Запитання і завдання для самоконтролю.

1. Охарактеризуйте вимоги до навчально-методичного забезпечення інклюзивної освіти.

2. Створіть орієнтовну схему порт фоліо дитини з особливими освітніми потребами.

3. Охарактеризуйте особливості реалізації курикулуму в навчальному процесі.